

Μανίνα Κακεπάκη*

7.

ΜΕΤΑΞΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΑΓΟΡΑΣ:
Η ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΙΣ ΕΘΝΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΤΗΣ 7ΗΣ ΙΟΥΛΙΟΥ 2019

Περίληψη

Στόχος του κειμένου είναι να παρουσιάσει τις μεταβολές στο κοινωνικό-δημογραφικό προφίλ της κοινοβουλευτικής ομάδας της Νέας Δημοκρατίας, εστιάζοντας στα χαρακτηριστικά δύο διαφορετικών κοινοβουλευτικών γενεών: εκείνων που εισέρχονται στο Κοινοβούλιο την περίοδο 2012-2015 και εκείνων που εισέρχονται πρώτη φορά μετά τις εθνικές εκλογές της 7ης Ιουλίου 2019. Αποτιμώνται η επίδραση της κρίσης, της αλλαγής ηγεσίας αλλά και του ιδεολογικού προφίλ του κόμματος, προκειμένου να καταδειχθούν οι μεταβολές στο κοινωνικό και πολιτικό τους προφίλ. Τα δεδομένα εμφανίζουν μια νέα γενιά στην κοινοβουλευτική ομάδα της ΝΔ με τάσεις απομάκρυνσης από τους παραδοσιακούς διαύλους πολιτικής στρατολόγησης όπως το κόμμα, ο συνδικαλισμός και η τοπική αυτοδιοίκηση, παράλληλα με μια επιστροφή σε περισσότερο παραδοσιακά χαρακτηριστικά. Φαίνεται, δηλαδή, να ανακάμπτει ένα είδος (πολιτικού) αντιπροσώπου του συντηρητικού κόμματος που προσδιάζει στα κόμματα στελεχών του 19ου αιώνα: επαγγελματικές ελίτ με ικανότητες και εφόδια προσωπικής επιρροής (και εκλογικής πελατείας), επικαιροποιημένες, όμως, με τον επαγγελματισμό (*professionalization*) που απαιτούν οι σύγχρονες συνθήκες και πρακτικές επικοινωνίας.

* Κύρια Ερευνήτρια, Ινστιτούτο Πολιτικών Ερευνών, ΕΚΚΕ.

1. Εισαγωγή

Η Νέα Δημοκρατία (ΝΔ) είναι το μοναδικό κόμμα στη διάρκεια της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας που κατέρχεται αδιαλείπτως με την ίδια ονομασία και χωρίς εκλογικές ή πολιτικές συνεργασίες και στις δεκαοκτώ εκλογικές αναμετρήσεις από το 1974 έως και το 2019 και, ταυτόχρονα, καταλαμβάνει στη Βουλή είτε τα κυβερνητικά έδρανα είτε αυτά της αξιωματικής αντιπολίτευσης. Σε αυτό το διάστημα έχει αλλάξει εννέα (άνδρες) προέδρους, έχει σχηματίσει (αυτοδύναμη) κυβέρνηση έξι φορές και έχει αποτελέσει άλλες τρεις φορές τον κύριο κορμό σε κυβερνήσεις συνεργασίας. Ενώ, λοιπόν, η πολιτική σημασία της και ανθεκτικότητα είναι αδιαμφισβήτητη, δεν συνοδεύεται από ανάλογης έκτασης επιστημονικές μελέτες. Δυσανάλογα προς το ΠΑΣΟΚ, για το οποίο η σχετική βιβλιογραφία είναι εμφανώς υπέρτερη,⁹² αλλά και σε σχέση με τη δυναμική που εμφανίζει η επιστημονική παραγωγή για τον ΣΥΡΙΖΑ,⁹³ η επιστημονική μελέτη για τη ΝΔ, ιδιαίτερα την τελευταία δεκαετία, υπολείπεται καταφανώς της ποσοτικής της επίδοσης και δυναμικής.⁹⁴

Οι εργασίες για τη ΝΔ αφορούν σε αρχειακό υλικό με το οποίο εξιστορείται η πορεία του κόμματος σε υπο-κεφάλαια μελετών,⁹⁵ οι οποίες εντάσσονται στο πεδίο της εκλογικής κοινωνιολογίας και στη μελέτη γενικότερα της σύγχρονης ελληνικής πολιτικής ή, τέλος, σε μελέτες με συγκριτικό προσανατολισμό, στις οποίες εξετάζεται από κοινού ή σε αντιδιαστολή με τον έτερο πόλο (το ΠΑΣΟΚ παλαιότερα και τον ΣΥΡΙΖΑ σήμερα) του δικομματισμού. Οι πλέον συστηματικές μελέτες αφιερωμένες στη ΝΔ είναι διδακτορικές διατριβές, οι οποίες καλύπτουν τις δύο πρώτες δεκαετίες από την ίδρυσή της και εξετάζουν, μεταξύ άλλων, την πολιτική φυσιογνωμία, την οργανωτική δομή και την εσωτερική λειτουργία του κόμματος, το πολιτικό

92 Θα χρειαζόμασταν αρκετό χώρο για να παραθέσουμε όλες τις σχετικές αναφορές, γι' αυτό περιοριζόμαστε στην πλέον πρόσφατη η οποία και συμπεριλαμβάνει πλείστες άλλες: Ασημακόπουλος Β. και Τάσσης Χ. (επιμ.) (2018).

93 Παρατίθεται ενδεικτικά, από την ελληνόγλωσση παραγωγή Μπαλαμπανίδης Γ. (επιμ.) (2019) και από την ξενόγλωσση Mudde C. (2017).

94 3 Ενδεικτικό, αν και ασφαλώς χωρίς αξιώσεις γενίκευσης, είναι το ότι η αναζήτηση με τον ακριβή όρο *Nea Dimokratia* εμφανίζει στο google scholar 1.000 αποτελέσματα, έναντι 23.700 για τον όρο *PASOK* και 17.600 για τον όρο *SYRIZA*. Για να αποφευχθούν αποτελέσματα που περιείχαν τις ομώνυμες και ομόηχες λέξεις «δημοκρατία» ή «νέα» η αναζήτηση έγινε με τη συνηθέστερη απόδοση της ονομασίας του κόμματος με το λατινικό αλφάβητο. Αναζήτηση με την επίσημη απόδοση «*Nea Demokratia*» (έτσι αναφέρεται το κόμμα στον ιστότοπο του Ευρωπαϊκού Λαϊκού Κόμματος, στο οποίο και εντάσσεται) αποδίδει ακόμα λιγότερα αποτελέσματα [ημερομηνία αναζήτησης: 14.12.2020].

95 Βλ. ενδεικτικά την δωδεκάτομη έκδοση του Ιδρύματος Κ. Καραμανλή με τίτλο *Κωνσταντίνος Καραμανλής. Αρχείο. Γεγονότα και κείμενα*, σε επιμέλεια του Κ. Σβολόπουλου (1997) καθώς και το έργο *Η ιστορία της Νέας Δημοκρατίας*, του πρώην βουλευτή της ΝΔ Άγγελου Μπρατάκου (2002).

προσωπικό και τις διαδικασίες εκλογής του, τις σχέσεις εκπροσώπησης και διαμεσολάβησης ή άλλες πτυχές της δράσης του.⁹⁶ Ιδίως σε ό,τι αφορά το πολιτικό προσωπικό του κόμματος, δεν υπάρχουν εργασίες που να επικαιροποιούν τα σχετικά στοιχεία, γεγονός που σε καμιά περίπτωση δεν είναι ποσοτικής κυρίως τάξης: η προσθήκη σημαντικών στοιχείων στην ιστορική «χρονοσειρά» του πολιτικού προσωπικού του κόμματος μπορεί να προσφέρει νέες ερμηνείες για την ιστορική του πορεία και δυναμική.

Στόχος του παρόντος άρθρου είναι να συμβάλει στη μελέτη του πολιτικού προσωπικού της ΝΔ, έχοντας ως μονάδα ανάλυσης την Κοινοβουλευτική Ομάδα (Κ.Ο.) του κόμματος. Η περίοδος που εξετάζεται είναι εκείνη από το 2012 έως το 2019, με στόχο να παρουσιαστεί το κοινωνικό-δημογραφικό προφίλ των βουλευτών/-τριών της, με έμφαση στους νεοεισερχόμενους/-ες τής κάθε περιόδου. Η μεθοδολογική επιλογή της αντιπαραβολής των νεοεκλεγέντων με τους παλαιότερους κοινοβουλευτικούς αποτελεί συνήθη επιλογή σε ανάλογες ερευνητικές προσπάθειες (Kakeraki, 2018· Kountouri, 2018) καθώς:

α) μπορεί να αποτυπώσει με μεγαλύτερη καθαρότητα τις μεταβολές στα κοινοβουλευτικά προφίλ στο χρόνο και επιτρέπει τον έλεγχο των υποθέσεων, στον βαθμό που η ομάδα των νεοεκλεγέντων λειτουργεί ως ομάδα «ελέγχου».

β) επιτρέπει να καταγραφεί η επίδραση της αλλαγής ηγεσίας του κόμματος, γεγονός που αποδεικνύεται κρίσιμη μεταβλητή για την αλλαγή σύνθεσης των Κ.Ο. (Gouglas et al., 2020), στο βαθμό που οι νεοεκλεγέντες έχουν ενταχθεί στα ψηφοδέλτια υπό την ηγεσία ενός νέου αρχηγού. Η αλλαγή ηγεσίας έχει βαρύνουσα σημασία και για τη ΝΔ, καθώς είναι ένα κόμμα με κεντρικούς μηχανισμούς επιλογής υποψηφίων που μπορούν να αντανakλούν ευκρινέστερα τη βούληση του εκάστοτε αρχηγού (Pappas, 1997· Παπαβλασόπουλος, 2004· Βερναρδάκης, 2011).

γ) καταμετρά την επίδραση της κρίσης στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του πολιτικού προσωπικού, χωρίζοντας το πολιτικό προσωπικό σε διακριτές κοινοβουλευτικές «γενιές»: τη γενιά που αναδεικνύεται την περίοδο της κρίσης και τη γενιά που αναδεικνύεται μετά το –τυπικό έστω– ξεπέρασμά της. Η σχετική συζήτηση που γεννήθηκε μετά την παγκόσμια οικονομική κρίση το 2008 εξετάζει τα χαρακτηριστικά του πολιτικού προσωπικού που εισέρχεται στην πολιτική μετά από εκλογές που λειτουργούν ως «εκλογικός σεισμός», διερευνώντας εάν και σε ποιο βαθμό η κρίση λειτουργεί και ως αφετηρία για

96 Ενδεικτικά, οι δύο βασικές διδακτορικές διατριβές πάνω στη ΝΔ καλύπτουν ακριβώς τη ίδια χρονική περίοδο, δηλαδή από το 1974 έως το 1993 (Αλεξάκης, 2001· Παπαβλασόπουλος, 2004), ενώ άλλες σημαντικές συμβολές σταματούν την ανάλυσή τους ακόμα νωρίτερα (Pappas, 1998). Η μοναδική εργασία που καλύπτει ερευνητικά και την περίοδο μετά την κρίση είναι αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή (Μουζακιάρη, 2019).

την παρουσία ενός νέου πολιτικού προσωπικού περισσότερο αντιπροσωπευτικού του εκλογικού σώματος (Coller, Cordero and Jaime Castillo, 2018).

Η παρουσίαση των δεδομένων ακολουθεί την προσέγγιση της κοινωνικο-δημογραφικής μελέτης του πολιτικού προσωπικού, σύμφωνα με το υπόδειγμα των Cotta and Best (2000) και Gaxie (2018). Υιοθετείται εν προκειμένω η θέση ότι η αποτύπωση του κοινωνικού προφίλ των μελών των Κοινοβουλίων φανερώνει ευρύτερες μεταβολές στην πολιτική συγκρότηση των κοινωνιών. Τέλος, η παρούσα εργασία ακολουθεί την προβληματική της περιγραφικής αντιπροσώπευσης, όπως αυτή έχει αποτυπωθεί και σε προηγούμενες μελέτες (Κακεπάκη, 2015, 2016· Kakeraki, 2018). Όλα τα δεδομένα προέρχονται από τη Βάση Δεδομένων «Βουλευτές Ελληνικού Κοινοβουλίου 1989-2019» του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών,⁹⁷ από τα οποία θα παρουσιαστούν μεταβλητές αναφορικά με το φύλο, το επάγγελμα, τη θητεία σε κεντρικό κομματικό όργανο, τη θητεία στην Τοπική Αυτοδιοίκηση, καθώς και τη συγγένεια με άλλο μέλος του Κοινοβουλίου.

2. Πολιτικό προσωπικό και συντηρητικά κόμματα: επισκόπηση της βιβλιογραφίας

Το προφίλ του πολιτικού προσωπικού των συντηρητικών κομμάτων στην Ευρώπη, ιδεολογικός χώρος στον οποίο ανήκει και η ΝΔ, μελετάται είτε αυτοτελώς είτε στο πλαίσιο συγκριτικών ερευνών. Μία από τις περιεκτικότερες συγκριτικές συνεισφορές είναι αυτή των Cromwell και Verzichelli (2007) για τα συντηρητικά κόμματα της Δυτικής Ευρώπης. Οι συγγραφείς καλύπτουν ένα ευρύτατο φάσμα χωρών σε εκτεταμένη χρονική περίοδο ενός και πλέον αιώνων, συνεπώς δύσκολα προκύπτει μια ξεκάθαρη εικόνα ομοιογένειας στο χρόνο. Εντούτοις, αναφορικά με το πολιτικό και κοινωνικό κεφάλαιο υπογραμμίζουν δύο βασικές διαφοροποιήσεις ανάμεσα στους εκπροσώπους των συντηρητικών κομμάτων και τους εκπροσώπους των δύο άλλων μεγάλων κομματικών οικογενειών που βρίσκονται εγγύτερά τους (χριστιανοδημοκρατικά και φιλελεύθερα κόμματα): αφενός, στο σχετικά χαμηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο των πρώτων και, αφετέρου, στη μεγαλύτερη τάση τους να στρατολογούν προσωπικό από τον ιδιωτικό τομέα, όπως μάντζερ και επιχειρηματίες (Cromwell and Verzichelli, 2007, σελ. 209). Για την περίπτωση της ΝΔ, παλαιότερες μελέτες του πολιτικού της προσωπικού υπογραμμίζουν την περίοπτη θέση των ελευθέρων επαγγελματιών (δικηγόρων, γιατρών, μηχανικών), καθώς και την –αριθμητικά μικρή μεν αλλά ευδιάκριτη σε σχέση

⁹⁷ Σχετικά με το έργο, τη μεθοδολογία υλοποίησης και τον τρόπο κωδικοποίησης των μεταβλητών, βλ. <https://socioscope.gr/dataset/deputies/about>.

με άλλα κόμματα– παρουσία εκπροσώπων από την «οικονομική ελίτ» (επιχειρηματίες, υψηλόβαθμα στελέχη κ.λπ.).⁹⁸ Πρόσφατες αναλύσεις δεν ανατρέπουν σημαντικά την παραπάνω εικόνα, αλλά τη συμπληρώνουν με τα νέα επαγγέλματα του πολιτικού προσωπικού του Ελληνικού Κοινοβουλίου (δημοσιογράφοι και καθηγητές ΑΕΙ) (Kakeraki, 2018).

Εξετάζοντας μία από τις βασικές δημογραφικές διαστάσεις της περιγραφικής αντιπροσώπευσης, αυτή του φύλου, οι περισσότεροι/-ες ερευνητές/-ήτριες που μελετούν την εξέλιξη της παρουσίας των γυναικών στα πολιτικά κόμματα, διαπιστώνουν τη μειωμένη παρουσία γυναικών σε όλα τα συντηρητικά κόμματα (Matland and Studlar, 1996· Kittilson, 2006). Η ερμηνεία που συνήθως δίδεται γι' αυτή τη διαπίστωση βασίζεται στον ιδεολογικό προσανατολισμό των κομμάτων αυτών: η έμφαση στις ατομικές ικανότητες και στην ατομική προσπάθεια δεν συνάδει με την υιοθέτηση μέτρων υπέρ της ανατροπής των όποιων κοινωνικών ανισοτήτων, σε αντίθεση με την παραδοσιακά «προνομιακή» σχέση των αριστερών κόμμάτων με τα φεμινιστικά κινήματα. Οι περισσότερες προσεγγίσεις υπογραμμίζουν τη σημασία της οργανωτικής διάστασης αλλά και των διαδικασιών στρατολόγησης, ως παραγόντων που συνδέονται με τη μειωμένη ή μη παρουσία των γυναικών στα κοινοβουλευτικά έδρανα, καθώς και εντός των συντηρητικών κομμάτων εμφανίζονται διαφορές ανάλογα και με τις εσωτερικές ιδεολογικές διαφοροποιήσεις τους.⁹⁹ Επίσης, διαπιστώνεται ότι στο εσωτερικό των συντηρητικών κομμάτων είναι περισσότερο πιθανό να ενισχυθεί η παρουσία των γυναικών μέσα από προγράμματα ενίσχυσης των ικανοτήτων τους (capacity-building), παρά μέσα από την υιοθέτηση πολιτικών θετικών διακρίσεων, όπως οι ποσοτώσεις (Taflaga and Beauregard, 2020, σελ. 3), καθώς τα τελευταία έρχονται σε μεγαλύτερη σύγκρουση με τον ιδεολογικό προσανατολισμό των κομμάτων αυτών.¹⁰⁰ Συνοπτικά, δύο φαίνεται να είναι οι βασικές διαστάσεις που «εμπο-

98 Παπαβλασόπουλος, 2004, σελ. 389 κ.ε.· Pappas, 1998, σελ. 77-79 και 85-86.

99 Σημαντικό είναι εδώ το ειδικό τεύχος του περιοδικού Politics & Gender, το οποίο κυκλοφόρησε το 2018 με θέμα «Gender and Conservatism» με σημαντικές συνεισφορές στο σχετικό πεδίο. Οι ερευνήτριες διαπιστώνουν ότι σταδιακά υπάρχει μια σύγκλιση στην αριθμητική παρουσία γυναικών σε δεξιά και αριστερά κόμματα, με τις διαφορές, ωστόσο, να παραμένουν στο πεδίο της εκτελεστικής εξουσίας (βλ. ιδιαίτερα Celis and Childs, 2018).

100 Η ΝΔ ωστόσο, στην περίοδο αναφοράς, έχει ενσωματώσει στο καταστατικό της ποσοτώσεις ως προς το φύλο στην σύνθεση των κεντρικών της οργάνων, ενώ οι ποσοτώσεις στα ψηφοδέλτια των εθνικών εκλογών έχουν εφαρμοστεί οριζόντια μετά τις εκλογές του 2009 με τον Ν. 3636/2008. Για την εθνική νομοθεσία αναφορικά με τις ποσοτώσεις βλ. Βουγιούκα και Παπαγιαννοπούλου (2019) https://www.kethi.gr/sites/default/files/wp-content/uploads/2019/09/%CE%A4%CE%95%CE%9B%CE%99%CE%9A%CE%97_%CE%95%CE%9D%CE%99%CE%91%CE%99%CE%91-%CE%95%CE%9A%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97-%CE%95%CE%A1%CE%95%CE%A5%CE%9D%CE%A9%CE%9D_FINAL_EDITED-3.pdf.

δίζουν» την παρουσία των γυναικών στα συντηρητικά κόμματα: πρώτον, η περιορισμένη και αναποτελεσματική χρήση των ποσοστώσεων και, δεύτερον, η στάση των πολιτικών ελίτ των κομμάτων, οι οποίες λειτουργούν ως θυροφύλακες (gatekeepers) και ελέγχουν την είσοδο σε αυτά (Ο' Brien, 2018).

Σε συνάρτηση με το παραπάνω, σε ό,τι αφορά τα πεδία στρατολόγησης του πολιτικού προσωπικού των συντηρητικών κομμάτων, δεν διακρίνονται στον ευρωπαϊκό χώρο, τουλάχιστον στις τελευταίες δεκαετίες του 20ού αιώνα, σημαντικές διαφοροποιήσεις σε σχέση με τις άλλες κομματικές οικογένειες. Η θητεία στο κόμμα παραμένει σημαντικός παράγοντας (Fiers and Secker, 2007· Norris and Lovenduski, 1995), ενώ φθίνει στο βαθμό που μειώνεται εν γένει η μαζικότητα των κομμάτων. Ειδικά για την ΝΔ, έχει διαπιστωθεί ότι η σχέση με την κοινωνία, είτε μέσω προηγούμενης εκλογής σε οποιαδήποτε θέση στην τοπική αυτοδιοίκηση είτε μέσω θητείας σε συνδικαλιστική ή επαγγελματική οργάνωση είναι σημαντικός παράγοντας και συνδέεται με την εκλογή στο Κοινοβούλιο. Τέλος, μια πτυχή που έχει τονιστεί ιδιαίτερα στην περίπτωση της ΝΔ είναι αυτή της οικογενειακής παράδοσης, καθώς η ύπαρξη συγγενικής σχέσης φαίνεται ότι αποτελεί ένα ισχυρό προσωπικό πολιτικό κεφάλαιο που διευκολύνει τόσο την εκλογή όσο και την παραμονή στο Κοινοβούλιο (Pappas, 1998· Κάρουλας, 2019).

Εν κατακλείδι, το πρότυπο του κοινοβουλευτικού στελέχους των συντηρητικών κομμάτων, και της ΝΔ ειδικότερα, έρχεται εγγύτερα σε μια αρχετυπική εικόνα ενός άνδρα, μεσήλικα, προερχόμενου από τα ελεύθερα επαγγέλματα, και με το πολιτικό κεφάλαιο που φέρει η ενασχόληση με τα κοινά.

3. Σύντομη αναδρομή στην κοινοβουλευτική ιστορία της Νέας Δημοκρατίας

Στις εθνικές εκλογές της 7ης Ιουλίου 2019 η ΝΔ κατέκτησε την κοινοβουλευτική πλειοψηφία και έλαβε εντολή σχηματισμού κυβέρνησης με ποσοστό 39,85%. Εξέλεξε συνολικά 158 βουλευτές/-εύτριες, εκ των οποίων οι 62 (39,2%) εκλέχθηκαν για πρώτη φορά. Αυτό το ποσοστό ανανέωσης είναι το δεύτερο μεγαλύτερο στην ιστορία του κόμματος μετά από αυτό των εκλογών του Ιουνίου το 1989 (βλ. Πίνακα 7.1).¹⁰¹

Ο Πίνακας 7.1 παρουσιάζει την εξέλιξη των εκλογικών ποσοστών της ΝΔ από την ίδρυσή της έως σήμερα, παράλληλα με το ποσοστό ανανέωσης της κοινοβουλευτικής της ομάδας, τα έτη ανάδειξης νέων αρχηγών, αλλά

101 Για την περίοδο 1975-1985, βλέπε Δρεττάκης (1991, σελ. 82).

και τον τρόπο ανάδειξης των τελευταίων. Οι πρώτες εκλογές της Μεταπολίτευσης το 1974 αποτελούν μεν την εκλογική αφετηρία της ΝΔ, ωστόσο το πολιτικό της προσωπικό δεν είναι ολότελα νέο, καθώς 83 από τους 220 βουλευτές/-εύτριες της είχαν εκλεγεί και προδικτατορικά. Η δεύτερη μεγάλη ανανέωση στο πολιτικό προσωπικό της λαμβάνει χώρα στις διπλές εκλογές του 1989. Η περίοδος αυτή σηματοδοτεί σε μεγάλο βαθμό την απόσυρση ενός μεγάλου τμήματος του παλαιού πολιτικού της προσωπικού, παράλληλα με την ανάδειξη μιας σειράς νέων στελεχών, τα οποία θα κυριαρχήσουν στο κόμμα μέχρι και την κρίση και αναδιάρθρωση του πολιτικού σκηνικού την περίοδο 2012-2015. Η ανανέωση αυτή συμβαδίζει με τη μεγάλη οργανωτική αναδιάρθρωση της ΝΔ τη δεκαετία του 1980, η οποία συντέινει στη μαζικοποίηση του κόμματος και την ανασυγκρότηση των κομματικών του μηχανισμών (Παπαβλασόπουλος, 2004, σελ. 111).

Από τον Πίνακα 7.1 προκύπτει ένα μοτίβο αναφορικά με τους ρυθμούς ανανέωσης του πολιτικού προσωπικού της ΝΔ. Τα υψηλότερα ποσοστά ανανέωσης εμφανίζονται όχι κατ' ανάγκη όταν αλλάζει η ηγεσία, αλλά όταν το κόμμα σημειώνει ένα υψηλό εκλογικό ποσοστό μετά από μια σχετικά μακρά περίοδο στην αντιπολίτευση, δηλαδή όταν βρίσκεται σε πορεία διεκδίκησης της εξουσίας. Επί παραδείγματι, σημαντική ανανέωση της Κ.Ο. της ΝΔ δεν προκύπτει το 1985, μετά την ανάληψη της ηγεσίας από τον Κων. Μητσοτάκη, αλλά λίγα χρόνια μετά, το 1989, όταν η ΝΔ εκλέγεται πρώτο κόμμα (αν και δεν σχηματίζει αυτοδύναμη κυβέρνηση) μετά από οκτώ χρόνια στην αντιπολίτευση.¹⁰² Αντίστοιχα, η εκλογή του Μιλτιάδη Έβερτ στην ηγεσία της ΝΔ και η κάθοδος στις εκλογές με νέο αρχηγό το 1996, δεν συνοδεύεται από μια ιδιαίτερα μεγάλη ανανέωση της Κ.Ο. του κόμματος. Στη δεκαετία του 2000, κάθε σημαντική άνοδος του εκλογικού ποσοστού της ΝΔ συνοδεύεται και από μια σχετικά μεγάλη ανανέωση, καθώς στις δύο πρώτες εκλογικές αναμετρήσεις της νέας δεκαετίας (του 2000 και του 2004), με εκλογικά ποσοστά που υπερβαίνουν το 40% και στις περιπτώσεις, περίπου ένας στους τρεις βουλευτές/-εύτριες της εισέρχονται

102 Έχει επίσης ενδιαφέρον να σημειώσουμε ότι οι εκλογές του 1985 είναι και οι μοναδικές εκλογές που πραγματοποιούνται με κλειστή λίστα και όχι με σταυρό προτίμησης, όχι λόγω πρόωρης προσφυγής στις κάλπες (όπως ήταν οι εκλογές του Ιουνίου του 2012 και του Σεπτεμβρίου του 2015) αλλά λόγω αλλαγής του εκλογικού νόμου. Μέχρι στιγμής, αν και δεν υπάρχει κάποια μελέτη που να εξετάζει τη σειρά κατάταξης των υποψηφίων και τη σχέση τους με την προηγούμενη σειρά εκλογής το 1981, κάποιες πρώτες επεξεργασίες της συγγραφέως υποδηλώνουν ότι η σειρά των υποψηφίων σε μεγάλο βαθμό ακολούθησε την σειρά εκλογής όπως είχε προκύψει από τις εκλογές της 18ης Οκτωβρίου 1981, συνεπώς η μικρή ανανέωση μπορεί να οφείλεται και σε αυτόν τον παράγοντα.

για πρώτη φορά στο Κοινοβούλιο. Ένα άλλο -αναμενόμενο ενδεχομένως- μοτίβο που προκύπτει είναι ότι όταν πραγματοποιούνται «διπλές» εκλογές (δηλαδή εκλογές σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα ή μία από την άλλη), τότε οι πρώτες καταγράφουν την όποια ανανέωση της Κ.Ο. (τον Ιούνιο του 1989, τον Μάιο του 2012, τον Ιανουάριο του 2015), ενώ οι επόμενες (του Νοεμβρίου του 1989, του Ιουνίου του 2012 και του Σεπτεμβρίου του 2015) σε μεγάλο βαθμό επικυρώνουν την εκλογή του προηγούμενου πολιτικού προσωπικού χωρίς σημαντικές ανακατατάξεις.

Τέλος, η σχέση ανάμεσα στα υψηλά εκλογικά ποσοστά και την ανανέωση της ηγεσίας δεν είναι μονοσήμαντη καθώς ανατρέπεται πλήρως το 2012. Το χειρότερο, ιστορικά, εκλογικό ποσοστό της ΝΔ στις εκλογές του Μαΐου του 2012 (18.8%) συμβαδίζει με ένα από τα υψηλότερα ποσοστά ανανέωσης της Κ.Ο. Η πλήρης αυτή αντιστροφή έχει ερμηνευθεί και ως μηχανισμός αντίδρασης των ψηφοφόρων της ΝΔ, αλλά και του κόμματος, στην κρίση: «τιμωρία» επιμέρους στελεχών, όχι όμως και του κόμματος συνολικά, μέσω της μη-επανεκλογής παλαιών στελεχών (ή της μη-συμπερίληψης στις λίστες) και της ανανέωσης του πολιτικού προσωπικού (Kakeraki, 2018, σελ. 110). Επίσης, οι εκλογές το 2012 διενεργούνται υπό την ηγεσία νέου αρχηγού (Α. Σαμαράς) που έχει για πρώτη φορά αναδειχθεί μέσα από ένα διευρυμένο σώμα μελών του κόμματος.¹⁰³

Συμπερασματικά, από την ανάγνωση των στοιχείων του Πίνακα 7.1 προκύπτει ότι η ανανέωση της Κ.Ο. της ΝΔ υπακούει σε διαφορετικές λογικές, που σχετίζονται και με τη εκλογική επίδοση του κόμματος και με την αλλαγή της ηγεσίας, αλλά και με τον χρόνο και τον τρόπο εκλογής των βουλευτών/-τριών. Προκειμένου, όμως, να εξεταστεί εάν και σε ποιο βαθμό η ανανέωση εμπεριέχει και μεταβολές στο προφίλ των εκλεγέντων βουλευτών/-τριών, στη συνέχεια θα εξεταστούν κεντρικά κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά τους. Με βάση τη διάκριση ανάμεσα σε δύο κατηγορίες πολιτικού προσωπικού: α) όσες και όσους εισέρχονται πρώτη φορά στο Κοινοβούλιο της περιόδου 2012-15 και β) όσες και όσους εισέρχονται πρώτη φορά το 2019, θα εξεταστούν τα ακόλουθα:

Εάν το προφίλ της Κ.Ο. της ΝΔ έχει κάποια συστατικά χαρακτηριστικά που παραμένουν αμετάβλητα και δεν διαφοροποιούνται μεταξύ «νέων»

103 Στις 19 Νοεμβρίου 2009 διενεργούνται εσωκομματικές εκλογές στις οποίες και αναδεικνύεται αρχηγός της ΝΔ ο Αντώνης Σαμαράς με ποσοστό 50,06% έναντι 39,72% που συγκέντρωσε η Ντόρα Μπακογιάννη και 10,22% ο Παναγιώτης Ψωμιάδης. Στις εκλογές συμμετείχαν σύμφωνα με τις επίσημες ανακοινώσεις της εφορευτικής επιτροπής 782.136 ψηφοφόροι/μέλη του κόμματος.

και «παλαιών» κοινοβουλευτικών, τότε μπορούμε να υποθέσουμε ότι αποτελούν ίδιον χαρακτηριστικό των συντηρητικών κομμάτων, σύμφωνα με όσα ήδη αναφέρθηκαν (και ενδεχομένως και του ελληνικού πολιτικού προσωπικού εν γένει). Αντίθετα, εάν το προφίλ της Κ.Ο. μεταβάλλεται, τότε οι μεταβολές αυτές μπορούν να ιδωθούν υπό το πρίσμα των τριών βασικών ερμηνειών που προτείνει ο Verzichelli (2018, σελ. 587-588) για τις αλλαγές στη σύνθεση των ελίτ τον 21^ο αιώνα: α) η ανανέωση ως απότοκος των αλλαγών στο σώμα που καταρτίζει τις λίστες των υποψηφίων, με στόχο τη μεγαλύτερη κοινωνική ποικιλομορφία των υποψηφίων, β) η ανανέωση του προφίλ ως απάντηση στις αλλαγές στη μορφή διακυβέρνησης και τη σχετική αποδυνάμωση των κοινοβουλευτικών ελίτ και, τέλος, γ) η ανανέωση του προφίλ ως απάντηση στην αποδυνάμωση της σχέσης ελίτ και εκλογικού σώματος, μέσω της ανάδειξης νέων «αντι-ελίτ». Οι προτεινόμενες ερμηνείες θα ελεγχθούν ευθύς αμέσως στην ελληνική περίπτωση.

Πίνακας 7.1
ΝΔ 1974-2019, βασικές διαστάσεις

Εκλογές	% στις εκλογές	Ν Νέων Βουλευτών	% Ανα- νέωσης*	Τρόπος εκλογής βουλευτών	Εκλογές με νέο αρχηγό	Όργανο ανάδειξης αρχηγού	Έτος ανάδειξης αρχηγού
1974	54.3	137	63.1	Σταυρός προτίμησης	Ναι (Κων. Καραμανλής)	Ιδρυτής	1974
1977	41.8	32	18.7	Σταυρός προτίμησης	Όχι		
1981	35.9	28	24.3	Σταυρός προτίμησης	Ναι (Γ. Ράλλης)**	Κ.Ο.	1980
1985	40.8	21	16.7	Λίστα	Ναι (Κων. Μητσοτάκης)	Κ.Ο.	1984
1989α	44.3	69	46.9	Σταυρός προτίμησης	Όχι		
1989β	46.2	16	10.5	Σταυρός προτίμησης	Όχι		
1990	46.9	22	13.6	Σταυρός προτίμησης	Όχι		
1993	39.3	23	19.7	Σταυρός προτίμησης	Όχι		
1996	38.1	27	22.9	Σταυρός προτίμησης	Ναι (Μ. Έμπερτ)	Κ.Ο. και εκλέκτορες	1993
2000	42.7	44	33.1	Σταυρός προτίμησης	Ναι (Κ. Καραμανλής)	Συνέδριο	1997
2004	45.4	56	32.7	Σταυρός προτίμησης	Όχι		
2007	41.8	30	19.5	Σταυρός προτίμησης	Όχι		
2009	33.4	12	12.6	Σταυρός προτίμησης	Όχι		
2012α	18.8	37	34.3	Σταυρός προτίμησης	Ναι (Α. Σαμαράς)	Μέλη του κόμματος	2009
2012β	29.7	17	12.4	Λίστα	Όχι		
2015α	27.8	12	15.8	Σταυρός προτίμησης	Όχι		
2015β	28.1	2	2.6	Λίστα	Ναι (Β. Μειμαράκης)	Κ.Ο.	2015
2019	41.8	62	39.2	Σταυρός προτίμησης	Ναι (Κυρ. Μητσοτάκης)	Μέλη του κόμματος	2016

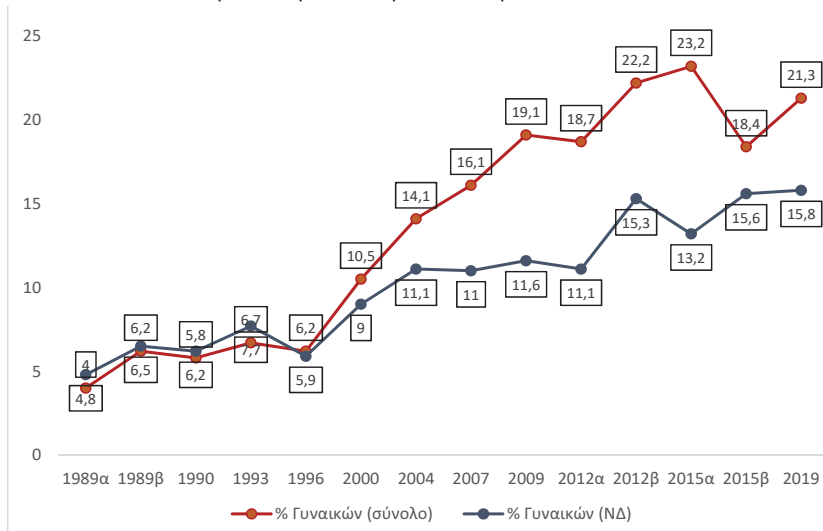
*Πηγές: για την περίοδο 1989-2019: sosioscore.gr για την περίοδο 1974-1985: Δρεττάκης, 1991. Οι επανεκλεγέντες το 1974 είχαν εκλεγεί προδικτατορικά είτε με την ΕΡΕ, είτε με άλλα κόμματα (Pappas, 1998, σελ. 80). **Μετά την εκλογική ήττα του 1981 ο Γ. Ράλλης παρατηρήθηκε και Πρόεδρος της ΝΔ εκλέχθηκε από την Κ.Ο. ο Ε. Αβέρωφ, ο οποίος ωστόσο ποτέ δεν παρατηρήθηκε το 1984 συνεπώς δεν ηγήθηκε του κόμματος σε εθνικές εκλογές αλλά μόνο στις Ευρωεκλογές του 1984 και τις Δημοτικές Εκλογές του 1982.

3. Κοινωνικό-δημογραφικά χαρακτηριστικά Κ.Ο. της Νέας Δημοκρατίας

3.1. Φύλο

«Δυστυχώς δεν υπάρχουν τόσες γυναίκες που θα ενδιαφέρονταν να ασχοληθούν με την πολιτική. Θέσαμε μια ποσόστωση, 40% των υποψηφίων μας ήταν γυναίκες, το οποίο είναι ένα μεγάλο βήμα, αλλά αν δείτε τη σύνθεση του κοινοβουλίου δεν έχουμε γυναίκες στο 40%». ¹⁰⁴ Η παραπάνω απάντηση του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη σε ερώτηση δημοσιογράφου του BBC για τον μικρό αριθμό γυναικών στη νεοσχηματισθείσα κυβέρνησή του ενσωματώνει μια σειρά από παραδοχές δηλωτικές μιας σχέσης αμηχανίας ανάμεσα στο κόμμα της ΝΔ και στην έμφυλη εκπροσώπηση σε αυτό.

Γράφημα 7.1
Γυναίκες στη Βουλή και στην Κ.Ο. της ΝΔ: 1989-2018 (%)

Πηγή: ΒΔ socioscope (προσωπικοί υπολογισμοί).

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, το Γράφημα 7.1 αποτυπώνει την εξέλιξη των ποσοστών γυναικών στην Κ.Ο. της ΝΔ από το 1989 έως και το 2019. Στην πρώτη περίπου δεκαετία αναφοράς στο γράφημα, δηλαδή

¹⁰⁴ Η συνέντευξη δόθηκε στις 11 Ιουλίου 2019 και αναπαράχθηκε στο μεγαλύτερο μέρος του ηλεκτρονικού τύπου στην Ελλάδα. Βλ. ενδεικτικά: <https://www.kathimerini.gr/politics/1033507/kyr-mitsotakis-sto-bbc-echoyme-exairetika-ikanes-gynaikes-stin-kyvernisi-vinteo/> και το πρωτότυπο εδώ: <https://www.bbc.co.uk/programmes/p07gm8zp> [πρόσβαση στις 21.1.2021].

από το 1989 έως και το 2000 περίπου, το ποσοστό των γυναικών στην Κ.Ο. της ΝΔ συμβαδίζει με τη γενικότερη τάση στο Κοινοβούλιο, καθώς αποκλίνει ελάχιστα από τα ακόμα χαμηλά συνολικά ποσοστά, όντας όμως – έστω και οριακά υψηλότερο. Αντίθετα, μετά το 2004 η ΝΔ δεν ακολουθεί τη συνολικά ανοδική παρουσία των ποσοστών γυναικών στο Κοινοβούλιο, υπολειπόμενη πλέον σημαντικά σε αριθμό συμμετοχής των γυναικών στην κοινοβουλευτική ομάδα της σε σχέση με το σύνολο του Κοινοβουλίου. Διαφαίνεται ότι μετά το 2004 η παρουσία γυναικών στο Κοινοβούλιο αυξάνει σταθερά: είτε σε συνάρτηση με τις επιταγές του εκσυγχρονιστικού εγχειρήματος του ΠΑΣΟΚ, είτε μετέπειτα λόγω της μαζικότερης εισροής γυναικών από την εκλογική άνοδο του ΣΥΡΙΖΑ. Ωστόσο, η ΝΔ ακολουθεί διαφορετική πορεία χωρίς να εμφανίζει αξιοσημείωτες διακυμάνσεις, καθώς τη στασιμότητα των ποσοστών της περιόδου 2004-2012α διαδέχεται μικρή αύξηση μετά τις δεύτερες εκλογές του 2012, με τα ποσοστά έκτοτε να είναι είτε χαμηλότερα (στις πρώτες εκλογές του 2015) είτε αμετάβλητα. Ο ισχυρισμός ότι η μαζικότερη είσοδος των γυναικών μπορεί να ευνοηθεί από τη διεύρυνση της εκλογικής απήχησης ενός κόμματος ύστερα από μακρά περίοδο εκλογικών αποτυχιών (Taflaga and Beauregard, 2020, σελ. 5) δεν επιβεβαιώνεται: όταν η ΝΔ μετά από μια 11ετία επανέρχεται στην εξουσία το 2004 δεν ενσωματώνει μαζικά γυναίκες στην κοινοβουλευτική ομάδα της, κάτι το οποίο επίσης δεν συμβαίνει και με την επάνοδό της το 2019.

Αναφορικά με τις θεσμικές διαστάσεις, οι ποσοστώσεις στα ψηφοδέλτια μετά το 2009 ελάχιστα έως καθόλου συντελούν στην αύξηση των ποσοστών των γυναικών. Οι εκλογές χωρίς σταυρό προτίμησης, αλλά με κλειστή λίστα, τον Ιούνιο του 2012 και τον Σεπτέμβριο του 2015 λειτουργούν ευνοϊκά υπέρ μιας σχετικά υψηλότερης παρουσίας, ωστόσο χρειάζεται περαιτέρω έρευνα για να επιβεβαιωθεί εάν η εν λόγω διαπίστωση όντως σχετίζεται με την αύξηση των ποσοστών. Μελέτες για την οργανωτική δομή της ΝΔ έχουν δείξει πως ενώ η μαζικοποίησή της στη δεκαετία του 1980 οφείλεται και σε μαζικές εγγραφές γυναικείου πληθυσμού (Παπαβλασόπουλος, 2004, σελ. 384-385· Βερναρδάκης, 2011, σελ. 223), εντούτοις αυτή δεν αντικατοπτρίζεται και στο πολιτικό προσωπικό της. Η κομματική της βάση δεν λειτουργήσε «ως μεταφορέας συλλογικών κομματικών αιτημάτων αλλά ως άθροισμα εξατομικευμένων απόψεων και πρακτικών» (Βερναρδάκης, στο ίδιο, σελ. 224). Η ιδιότητα του μέλους δεν αποτέλεσε μέσο ανόδου ή συμμετοχής στις λίστες, για παράδειγμα. Επομένως, η εκλογική ανάδειξη των γυναικών είναι πιθανότερο να προσκρούει σε εμπόδια που συνδέονται με το «παράθυρο ευκαιρίας» για ανανέωση του πολιτικού προσωπικού: ο σταυρός προτίμησης απαιτεί την ύπαρξη ενός ενεργού δικτύου σε τοπικό επίπεδο ή την εκτετα-

μένη προβολή μέσα από επαγγέλματα «μαζικού ακροατηρίου» (Κακεπάκη και Καραγιάννης, 2016) στις μεγάλες εκλογικές περιφέρειες. Δηλωτικό των παραπάνω είναι ότι το 2019, στις οκτώ περιφέρειες του λεκανοπεδίου Αττικής όπου το είδος του εκλογικού ανταγωνισμού λαμβάνει και κριτήρια κατοχής ενός πολιτικού κεφαλαίου βασισμένου στην αναγνωρισιμότητα, στους 15 νεοεισερχόμενους με τη ΝΔ μόλις μία είναι γυναίκα.¹⁰⁵

3.2. *Επάγγελμα*

Στη συνέχεια θα παρουσιαστούν οι βασικές επαγγελματικές κατηγορίες των μελών της Κ.Ο. της ΝΔ το 2019 σε σύγκριση με την ομάδα των βουλευτών/-τριών που πρωτοεκλέγονται το 2019 και με την ομάδα όσων πρωτοεκλέχθηκαν την περίοδο 2012-2015, μια γενιά στελεχών δηλαδή που αναδείχθηκε σε μια περίοδο που συμβατικά μπορεί να αποκληθεί ως περίοδος της «κρίσης» (Πίνακας 7.2). Ειδικότερα, θα εξεταστεί εάν ορισμένα χαρακτηριστικά που εμφανίζει το πολιτικό προσωπικό της ΝΔ κατά το παρελθόν (Κακεράκι, 2018) αναπαράγονται και με ποιο τρόπο.

Η γνωστή και συχνά επαναλαμβανόμενη διαπίστωση περί πρωτοκαθεδρίας των νομικών επαγγελμάτων εντός του ελληνικού Κοινοβουλίου (Κακεπάκη και Καραγιάννης, 2016) εξακολουθεί να ισχύει για το κόμμα της ΝΔ, καθώς στην τρέχουσα κοινοβουλευτική περίοδο, πάνω από ένας στους τέσσερις βουλευτές/-εύτριες της (27,2%) ασκεί κάποιο νομικό επάγγελμα. Στη δεύτερη θέση έρχονται τα ιατρικά επαγγέλματα (12%) ενώ σχεδόν ισάριθμες είναι και άλλες τρεις κατηγορίες: των δημοσιογράφων (10,8%), των επιχειρηματιών (10,1%) και των μηχανικών και αρχιτεκτόνων (9,5%). Ακολουθούν οι οικονομολόγοι (8,2%) και οι καθηγητές/-ήτριες ΑΕΙ (7,2%), με τις λοιπές επαγγελματικές κατηγορίες να έχουν από χαμηλή έως μηδενική επαγγελματική εκπροσώπηση.

Ωστόσο, το προφίλ όσων πρωτοεκλέχθηκαν με τη ΝΔ το 2019 παρουσιάζει ορισμένες σημαντικές διαφοροποιήσεις συγκριτικά με το προφίλ όσων αναδεικνύονται την περίοδο 2012-2015. Ορισμένες επαγγελματικές ομάδες αναδεικνύονται με μεγαλύτερη συχνότητα το 2019, όπως οι επιχειρηματίες, οι μηχανικοί και αρχιτέκτονες, αλλά και οι καθηγητές/-ήτριες ΑΕΙ. Αντίθετα, κάποιες άλλες, όπως οι οικονομολόγοι, οι εργαζόμενοι στις ένοπλες δυνάμεις και στα σώματα ασφαλείας, αλλά και τα επαγγέλματα που εντάσσονται σε μεσαίου κύρους κατηγορίες (όπως τα υπαλληλικά ή τα εκπαιδευτικά) έχουν σαφώς μικρότερη παρουσία το 2019.

¹⁰⁵ Υπολογισμοί από στοιχεία που προέρχονται από <https://ekloges.ypes.gr/current/v/home/>

Πίνακας 7.2
Επαγγελματικές κατηγορίες βουλευτών/-τριών της ΝΔ

	Κ.Ο. 2019 (N = 158)	Πρώτη εκλογή 2019 (N = 62)	Πρώτη εκλογή 2012 - 2015 (N = 68)
Νομικά επαγγέλματα	27.2	22.6	17.6
Ιατρικά επαγγέλματα	12.0	14.5	8.8
Καθηγητές/-ήτριες πανεπιστήμιου	7.6	11.3	7.4
Μηχανικοί/αρχιτέκτονες	9.5	12.9	7.4
Επιχειρηματίες	10.1	12.9	7.4
Οικονομολόγοι	8.2	3.2	10.3
Δημοσιογράφοι	10.8	9.7	10.3
Υπάλληλοι/παροχή υπηρεσιών	3.2	0.0	10.3
Εκπαιδευτικοί Μέσης Εκπαίδευσης	2.5	1.6	5.9
Αγρότες/εργάτες/τεχνίτες	0.0	0.0	1.5
Ένοπλες δυνάμεις/σώματα ασφαλείας	3.2	3.2	7.4
Μη γνωστό επάγγελμα	1.9	1.6	2.9
Λοιπά	3.8	6.5	2.9
Σύνολο	100.0	100.0	100.0

Πηγή: ΒΔ socioscope (προσωπικοί υπολογισμοί)

Διαπιστώνεται πως η νέα γενιά των στελεχών της ΝΔ διακρίνεται από μια μεγαλύτερη επιστροφή στα «παραδοσιακά» ελεύθερα επαγγέλματα της πολιτικής (επαγγέλματα δηλαδή που κυριαρχούν στο ελληνικό Κοινοβούλιο συστηματικά από το 1974 και εντεύθεν όπως οι δικηγόροι, οι ιατροί και οι μηχανικοί), καθώς αθροιστικά σχεδόν τα μισά μέλη της ανήκουν στις τρεις αυτές κατηγορίες, έναντι λίγο παραπάνω από τρεις στους δέκα της περιόδου της κρίσης. Ωστόσο, η σημαντικότερη διαφοροποίηση εντοπίζεται στην ολοκληρωτική σχεδόν απουσία επαγγελματιών από τις κατηγορίες εκείνες που κατατάσσονται στα επαγγέλματα μεσαίου και χαμηλού κύρους/εξειδίκευσης (εκπαιδευτικοί ΜΕ, υπαλληλικά και χειρωνακτικά επαγγέλματα). Οι εμφανείς αυτές διαφορές ανάμεσα στη γενιά στελεχών που εισέρχεται στην πολιτική το 2012-15 και σε εκείνη του 2019 αποτελούν πρώτες ενδείξεις μετασχηματισμού του προφίλ του πολιτικού προσωπικού της ΝΔ. Η ΝΔ δείχνει να απομακρύνεται από μια σύνθεση επαγγελματικού προφίλ εγγύτερα προς αυτό της κοινωνίας και επιστρέφει σε ένα μάλλον αρχετυπικό προφίλ συντηρητικού κόμματος.

3.3. Κοινωνικό και πολιτικό κεφάλαιο

Στην τελευταία ενότητα του κεφαλαίου αυτού θα εξεταστεί η διάσταση του πολιτικού και κοινωνικού κεφαλαίου όσων εκλέγονται με το κόμμα της ΝΔ την τελευταία δεκαετία, έτσι ώστε να ανιχνευθούν μεταβολές και συνέχειες στο χρόνο (Πίνακας 7.3).

Πίνακας 7.3

Κοινωνικό και πολιτικό κεφάλαιο βουλευτών/-τριών ΝΔ (2012-2019)

		2019 (%)	2012-2015 (%)
Με πολιτική συγγένεια	Επανεκλογή	22,9	20,6
	Πρώτη εκλογή	8,1	11,8
Με συνδικαλιστική προϋπηρεσία	Επανεκλογή	20,8	24,2
	Πρώτη εκλογή	16,1	32,4
Με κεντρική θέση στο κόμμα	Επανεκλογή	59,4	63,3
	Πρώτη εκλογή	24,2	32,4
Με θητεία στην τοπική αυτοδιοίκηση	Επανεκλογή	46,9	42,1
	Πρώτη εκλογή	35,3	57,4

Πηγή: ΒΔ socioscope (προσωπικοί υπολογισμοί).

Από τα στοιχεία του Πίνακα 7.3 προκύπτει ότι όσοι/όσες εκλέγονται για πρώτη φορά με τη ΝΔ το 2019 παρουσιάζουν ορισμένες σημαντικές διαφοροποιήσεις σε σχέση με εκείνους/εκείνες που εκλέχθηκαν πρώτη φορά την περίοδο 2012-2015. Εξετάζοντας τις «παραδοσιακές» διόδους εισόδου στην πολιτική, δηλαδή τη θητεία σε άλλη θέση ευθύνης σε τοπικό επίπεδο, τον συνδικαλισμό και την κατοχή αξιώματος σε κεντρικό κομματικό όργανο, διαπιστώνεται ότι τα σχετικά ποσοστά είναι σαφώς χαμηλότερα: ενώ πάνω από το ήμισυ εκείνων που εκλέγονται για πρώτη φορά την περίοδο 2012-2015 (57,4%) προέρχονται από την τοπική αυτοδιοίκηση, το ποσοστό αυτό μειώνεται στο 35,3% το 2019. Ανάλογη μείωση παρατηρείται και στην κομματική εμπειρία, καθώς μόλις για έναν στους τέσσερις καταγράφεται η ανάλογη εμπειρία (24,2%), ενώ την περίοδο 2012-15 το ποσοστό πλησίαζε τον έναν στους τρεις (32,4%). Στη συνδικαλιστική προϋπηρεσία η πτώση είναι εμφανέστερη, καθώς από το 32,4% όσων κατέγραφαν κάποια συνδικαλιστική εμπειρία το σχετικό ποσοστό μειώνεται σημαντικά (14,5%). Ακόμα, η μεταβλητή της συγγένειας, η οποία καταγράφει την πολιτική οικογενειακή παράδοση, ως πολιτικό κεφάλαιο που συνδέεται με την εκλογή στο Κοινοβούλιο, επίσης υποχωρεί καθώς από το 11,8% της ύπαρξης συγγενικής σχέσης με προηγούμενο μέλος του Κοινοβουλίου για την περίοδο 2012-2015 το σχετικό ποσοστό μειώνεται στο 8,1% το 2019.

Συμπερασματικά, μπορεί να λεχθεί πως η είσοδος στο Κοινοβούλιο ακο-

λουθεί διαφορετικά μοτίβα ανάμεσα στη γενιά στελεχών που αναδείχθηκαν την περίοδο της κρίσης (2012-2015) και στη μετέπειτα γενιά των στελεχών που αναδεικνύονται την περίοδο επανόδου στην «κανονικότητα» του νέου δικομματισμού. Οι τελευταίοι ανήκουν σε μικρότερο βαθμό στην κατηγορία των κομματικών στελεχών ή των τοπικών αρχόντων («party animals» και «local heroes» σύμφωνα με την τυπολογία των Ohmura et al., 2018), δηλαδή των στελεχών εκείνων που αντλούν το πολιτικό τους κεφάλαιο είτε διαμέσου μιας πορείας στο κόμμα είτε διαμέσου μιας προσωπικής αναγνώρισης, η οποία προκύπτει από την εκλογή σε αιρετό αξίωμα της τοπικής αυτοδιοίκησης. Τέλος, τα χαμηλότερα ποσοστά συνδικαλιστικής εμπειρίας καταδεικνύουν μια τάση για την εμφάνιση μιας νέας γενιάς στελεχών, η οποία λειτουργεί λιγότερο ως εκπρόσωπος επαγγελματικών ομάδων σε σχέση με το παρελθόν.¹⁰⁶ Τα παραπάνω υπαινίσσονται μια μεταστροφή και –σχετική πάντα– αυτονόμηση των μελών του Κοινοβουλίου, καθώς λειτουργούν περισσότερο ως ανεξάρτητοι υποψήφιοι με προσωπικό πολιτικό κεφάλαιο, το οποίο αντλείται από μια προσωπική, επαγγελματική ή άλλη, πορεία και όχι διαμέσου άλλων διαύλων.

4. Συμπεράσματα

Με στοιχεία από την πρόσφατη εμπειρία και δράση του κόμματος της ΝΔ σκιαγραφήθηκε το πολιτικό και κοινωνικό προφίλ, καθώς και το πολιτικό κεφάλαιο των βουλευτών/-τριών της, σε δύο διαφορετικές χρονικές περιόδους, με έμφαση στην περίοδο της κρίσης και σ' αυτήν μετά την κρίση. Συνυπολογίζοντας την εκλογική απήχηση του κόμματος και τις αλλαγές στην ηγεσία του, μπορούν να παρατηρηθούν τα εξής: το προφίλ της τρέχουσας Κ.Ο. της ΝΔ διαφοροποιείται σε αρκετά σημεία απ' αυτό της προηγούμενης περιόδου. Διαφαίνεται μια τάση αυτονόμησης των βουλευτών/-τριών, καθώς η εκλογή όσων πρωτοεισέρχονται το 2019 δεν στηρίζεται στο ίδιο βαθμό με το παρελθόν στην πολιτική καριέρα (στην τοπική αυτοδιοίκηση), στην προέλευση από πολιτική οικογένεια, στη θητεία στο κόμμα ή στη συνδικαλιστική εκπροσώπηση και την εκπροσώπηση επαγγελματικών συμφερόντων, ενώ ταυτόχρονα παρατηρείται μείωση και όχι διεύρυνση της κοινωνικής ποικιλομορφίας του

¹⁰⁶ Θα πρέπει να ληφθεί υπόψη στην ερμηνεία των αποτελεσμάτων της συγκεκριμένης μεταβλητής ότι η κωδικοποίηση της συνδικαλιστικής εμπειρίας στο κόμμα της ΝΔ λαμβάνει αρκετά διαφορετικό περιεχόμενο σε σχέση με το περιεχόμενο της συνδικαλιστικής εμπειρίας στελεχών άλλων κομμάτων. Έτσι, η συνδικαλιστική ένταξη αφορά περισσότερο ελεύθερους επαγγελματίες (δικηγόρους, γιατρούς, μηχανικούς) και τη θητεία τους στα διοικητικά συμβούλια των επαγγελματικών τους ενώσεων (δικηγορικοί σύλλογοι, ιατρικοί σύλλογοι, τεχνικά επιμελητήρια) και πολύ λιγότερο θητεία σε δευτεροβάθμια ή τριτοβάθμια σωματεία και ενώσεις του ιδιωτικού και δημοσίου τομέα. Συνεπώς, η πτώση των ποσοστών μπορεί να ερμηνεύεται εν μέρει και από τις μεταβολές στην επαγγελματική σύνθεση της Κ.Ο. της ΝΔ. Εντούτοις, αν και παλαιότερα εμφανίζονταν εγγραφές στελεχών με συνδικαλιστική προϋπηρεσία την ΔΑΚΕ στην ΚΟ της ΝΔ, αυτές πλέον εκλείπουν.

κόμματος. Προφανώς, οι όποιες τάσεις συνυπάρχουν και με παλαιότερα μοτίβα και πορείες εισόδου στο Κοινοβούλιο. Ωστόσο, εάν στο δεύτερο ήμισυ του 20ού αιώνα ο ρόλος των μαζικών κομμάτων και των οργανωμένων συμφερόντων στην ανάδειξη πολιτικών στελεχών υπήρξε καθοριστικός, στον 21ο αιώνα επανακάμπτει ένα είδος αντιπροσώπου του συντηρητικού κόμματος που προσιδιάζει στα κόμματα στελεχών του 19ου αιώνα: επαγγελματικές ελίτ με ικανότητες και εφόδια προσωπικής επιρροής (και εκλογικής πελατείας), επικαιροποιημένες, όμως, με τον επαγγελματισμό (professionalization) που απαιτούν οι σύγχρονες συνθήκες και πρακτικές επικοινωνίας. Παράλληλα, αποτελεί ερώτημα προς περαιτέρω διερεύνηση το αν η αυτονόμηση αυτή συμβαδίζει και με την υποβάθμιση του κοινοβουλευτικού προσωπικού, στο βαθμό που η σύγχρονη μορφή άσκησης πολιτικής προϋποθέτει και απαιτεί γνώσεις ειδικών και τεχνοκρατών, οι οποίοι συνδράμουν στο κυβερνητικό έργο χωρίς να απαιτείται η είσοδός τους στο Κοινοβούλιο.

Ευχαριστίες

Τμήμα των στοιχείων συλλέχθηκε και κωδικοποιήθηκε στο πλαίσιο της Πράξης «Ερευνα, Εκπαίδευση και Υποδομές: ο τριγωνισμός των αξόνων στρατηγικής ανάπτυξης του ΕΚΚΕ (REDI)» (MIS 5002378) που εντάσσεται στη «Δράση Στρατηγικής Ανάπτυξης Ερευνητικών και Τεχνολογικών Φορέων» και χρηματοδοτείται από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία» στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2014-2020, με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης).

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αλεξάκης, Μ. (2001). *Η Ελληνική Δεξιά. Δομή και ιδεολογία της ΝΔ (1974-1993)*. Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Ασημακόπουλος, Β. και Τάσσης, Χ. (επιμ.) (2018). *ΠΑΣΟΚ 1974-2018. Πολιτική οργάνωση, ιδεολογικές μετατοπίσεις, κυβερνητικές πολιτικές*. Αθήνα: Gutenberg.
- Βερναρδάκης, Χ. (2011). *Πολιτικά κόμματα, εκλογές και κομματικό σύστημα. Οι μετασχηματισμοί της αντιπροσώπευσης 1990-2010*. Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Βουγιούκα, Α. και Παπαγιαννοπούλου, Μ. (2019). *Εκλέγειν και εκλέγεσθαι: Διερεύνηση και καταγραφή στάσεων, αντιλήψεων και πε-*

- ποιθήσεων για θέματα συμμετοχής και εκπροσώπησης των γυναικών σε δομές λήψης πολιτικών αποφάσεων. Αθήνα: ΚΕΘΙ.
- Δρεττάκης, Μ. (1991). *Η ανατομία της Βουλής 1974-1990*. Αθήνα: Gutenberg.
- Κακεπάκη, Μ. (επιμ.) (2016). *Η πολιτική αντιπροσώπευση στη σύγχρονη Ελλάδα. Χαρακτηριστικά και φυσιογνωμία των μελών του Ελληνικού Κοινοβουλίου 1996 -2015*. Αθήνα: ΕΚΚΕ - Παπαζήσης.
- Κακεπάκη, Μ. και Καραγιάννης, Γ. (2016). Επαγγελματίες πολιτικοί και πολιτικά επαγγέλματα στο ελληνικό κοινοβούλιο. Στο Μ. Κακεπάκη (επιμ.), *Η Πολιτική αντιπροσώπευση στη σύγχρονη Ελλάδα. Χαρακτηριστικά και φυσιογνωμία των μελών του Ελληνικού Κοινοβουλίου 1996 -2015* (σελ. 85-108). Αθήνα: ΕΚΚΕ - Παπαζήσης.
- Κακεπάκη, Μ. (2015). Υπάρχει πολιτική χωρίς επαγγελματίες πολιτικούς; Μεταβολές και συνέχειες στα χαρακτηριστικά των μελών του Κοινοβουλίου, 1996-2015. Στο Ν. Γ. Γεωργαράκης και Ν. Δεμερτζής (επιμ.), *Το πολιτικό πορτραίτο της Ελλάδας. Κρίση και η αποδόμηση του πολιτικού* (σελ. 168-187). Αθήνα: Gutenberg, ΕΚΚΕ.
- Κάρουλας, Γ. (2019). Πολιτική παράδοση και πολιτικά κόμματα στην Τρίτη Ελληνική Δημοκρατία: Ανάδειξη, αναπαραγωγή και εξέλιξη των πολιτικών τζακιών την περίοδο 1989-2012. Στο Γ. Καραγιάννης, και Κ. Κανελλόπουλος (επιμ.), *Από τη Μεταπολίτευση στην κρίση. Όψεις και προοπτικές της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας* (σελ. 46-70). Αθήνα: Ελληνική Εταιρία Πολιτικής Επιστήμης.
- Μουζακιάρη, Β. (2019). *Η φιλελεύθερη ιδεολογία σε ένα πολυσυλλεκτικό κεντροδεξιό κόμμα: διερεύνηση του βαθμού αφομοίωσης του φιλελευθερισμού από την Νέα Δημοκρατία, 1990 - 2015*. Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Σχολή Κοινωνικών, Ανθρωπιστικών Επιστημών και Τεχνών. Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών <http://hdl.handle.net/10442/hedi/46683>
- Μπαλαμπανίδης, Γ. (επιμ.) (2019). *ΣΥΡΙΖΑ. Ένα κόμμα εν κινήσει. Από τη διαμαρτυρία στη διακυβέρνηση*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Μπρατάκος, Α. (2002) *Η ιστορία της Νέας Δημοκρατίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη.
- Παπαβλασόπουλος, Ε. (2004). *Η ανασυγκρότηση του ελληνικού συντηρητισμού: η οργάνωση της Νέας Δημοκρατίας 1974-1993*. Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Σχολή Νομικών, Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών. Τμήμα Νομικής. <http://hdl.handle.net/10442/hedi/14939>
- Παπαβλασόπουλος, Ε. (2016). Οι μεταμορφώσεις της Ελληνικής (κεντρό)δεξιάς στην «εποχή των ραγδαίων αλλαγών». Στο *Κοινωνική και πολιτική εκπροσώπηση. Προκλήσεις και προοπτικές στη Δημοκρατία τον*

21^ο αιώνα (σελ. 259-278). Πρακτικά Συνεδρίου. Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων.

Σβολόπουλος, Κ. (επιμ.) (1997). *Κωνσταντίνος Καραμανλής. Αρχείο. Γεγονότα και κείμενα*. Αθήνα: Ίδρυμα Κ. Καραμανλή.

Ξενόγλωσση

Celis, K. and Childs, S. (2018). Conservatism and Women's Political Representation. *Politics & Gender*, 14 (1), pp. 5-26.

Cromwell, V. and Verzichelli, L. (2007). The changing nature and role of European Conservative parties in parliamentary institutions from 1848 to the Twenty-first century. In M. Cotta and H. Best (eds.), *Democratic representation in Europe. Diversity, change and convergence* (pp. 193-216). Oxford: Oxford University Press.

Fiers, S. and Secker, I. (2007). A career through the party: the recruitment of party politicians in Parliament. In M. Cotta and H. Best (eds.), *Democratic representation in Europe. Diversity, change and convergence* (pp. 136-152). Oxford: Oxford University Press.

Gouglas, A., Katz, G., Maddens, B. and Brans, M. (2020). Transformational party events and legislative turnover in West European democracies, 1945–2015. *Party Politics*. <https://doi.org/10.1177/1354068820944703>

Gaxie, D. (2018). Political and social backgrounds of political elites. In H. Best, and J. Higley (eds.). *The Palgrave handbook of political elites* (pp. 489-506). Palgrave Macmillan UK.

Takepaki, M. (2018). New actors, old practices?: Candidate selection and recruitment patterns in Greece. In X. Collier, G. Cordero and A. Jaime – Castillo (eds.), *The selection of politicians in times of crisis* (pp. 98-114). London: Routledge.

Takepaki, M., Kountouri, F., Verzichelli, L. and Collier, X. (2018). The sociopolitical profile of parliamentary representatives in Greece, Italy and Spain before and after the “eurocrisis”: A comparative empirical assessment. In G. Cordero and X. Collier (eds.) *Democratizing candidate selection: New methods, old receipts?* (pp. 175-200). Springer International Publishing.

Kittilson, M. C. (2006). *Challenging parties, changing parliaments: Women and elected office in contemporary Western Europe*. 1st ed. Columbus: Ohio State University Press.

Kountouri, F. (2018). Patterns of renewal and continuity in parliamentary elites. The Greek MPs from 1996 to 2015. *The Journal of Legislative Studies*, 24 (4), pp. 568–586.

- Matland, R. E. and Studler, D. T. (1996). The contagion of women candidates in single-member district and proportional representation electoral systems: Canada and Norway, *Journal of Politics*, 58(3), pp. 707 – 733.
- Mudde, C. (2017). SYRIZA. *The failure of the populist promise*. Palgrave Macmillan.
- O'Brien, D. (2018). "Righting" conventional wisdom: Women and right parties in established democracies. *Politics & Gender*, 14 (1), pp. 27-55.
- Pappas, T. (1998). *Making party democracy in Greece*. Palgrave Macmillan.
- Taflaga, M. and Beauregard, K. (2020). The merit of party institutions: Women's descriptive representation and conservative parties in Australia and the United Kingdom, *Journal of Women, Politics & Policy*, doi: 10.1080/1554477X.2020.1701934
- Verzichelli, L. (2018). Elite circulation and stability. In H. Best and J. Higley (eds.). *The Palgrave handbook of political elites* (pp. 573-592). Palgrave Macmillan.

Manina Kakepaki

Between the party and the market:
The New Democracy parliamentary group before and after
the 7th of July 2019 elections.

ABSTRACT

The aim of the article is to present changes in the social-demographic profile of the New Democracy MPs, focusing on the characteristics of two different parliamentary generations: those MPs that entered Parliament for the first time in the years between 2012-2015 and those that entered Parliament for the first time after the National Elections of 7 July 2019. The impact of the crisis, the change of leadership and the ideological profile of the party is considered in order to detect changes in MPs' social and political profile. The data show a new generation of Parliamentarians, that tend to move away from traditional channels of political recruitment such as party positions, trade unions and local government posts. It seems that there is a comeback for a kind of (political) representative of the conservative party akin to 19th century parliamentarians: individual elites with personal skills (and electoral clientele), updated with the necessary professionalization required by modern communication practices.